

Галина Райбедюк

ORCID 0000-0001-8984-5496

кандидат філологічних наук, професор, докторант

Національний педагогічний

університет імені М. П. Драгоманова

ДИСКУРС НАЦІЄТВОРЕННЯ У ПУБЛІЦИСТИЦІ ІРИНИ КАЛИНЕЦЬ: ПЕРМАНЕНТНІСТЬ ТРАДИЦІЇ

У статті здійснено підступ до осмислення публіцистики Ірини Калинець як органічної сфери виявлення її громадсько-політичної, інтелектуальної і творчої енергії. Залучений до аналізу корпус різножанрових текстів (статті, виступи, інтерв'ю) проаналізовано крізь призму націєцентричної проблематики у контексті націєвірних стратегій Івана Франка та Івана Огієнка. Квінтесенцією публіцистичного доробку дисидентки визнано національну ідентичність, оприявнену в таких ідейно-тематичних домінантах: суверенність України, повнота національного буття, націєвірна та державотвірна функції мови й культури, застереження від національної асиміляції з боку російського шовінізму, роль інтелігенції у духовному поступі народу.

Ключові слова: публіцистичний текст, стаття, національна ідентичність, націєвірна стратегія, імператив, інтенціональність, мова, культура, державність.

Постановка проблеми. В умовах численних викликів та ризиків, у яких опинилась наша держава у зв'язку із загарбницькою експансією московії з її дикою ординською сваволею та фарисейським цинізмом щодо України й усього українського, вочевидь, загострюється проблема національної єдності народу, чіткої кристалізації націєцентричної позиції кожного громадянина країни. На кону сьогодення – «усвідомлення фундаментальної для екзистенції будь-якої людини ролі національно-духовної ідентифікації як естетико-націологічного феномену – підсвідомо-свідомого процесу отождолення із текстуальними суб'єктами та об'єктами, внаслідок якого конститується національна ідентичність особистості» [3, с.120]. Відтак закономірною є актуалізація в усіх сферах – суспільно-політичних, культурно-мистецьких, медійно-інформаційних тощо – питань «національної та громадянської ідентичності, національної самоідентифікації та збереження національної цілісності з метою забезпечення державної безпеки» [14, с.56].

З-посеред архіважливих завдань ідеологічного протистояння на інформаційному фронті постають важелі націєцентричного штибу в духовному просторі українського буття загалом і красного письменства, що на всіх етапах нашої драматичної історії завжди виконувало функцію літератури «місії» (С. Єфремов), зосібна. Тож цілком закономірним видається залучення до сучасної теорії і практики літературознавчих досліджень націєцентричного досвіду в його ретроспекції та стратегіях. Практичними потребами диктується й зміщення акцентів із «доктринерського» рівня аналізу на-

ціональної проблематики на практичні імперативи націєзбереження та націєтворення, що найповніше виявляються у публіцистиці, до якої зверталися в усі періоди історії української літератури подвижники національної ідеї. Кожен із них життям і творчістю утверджував ідеал національної екзистенції як «ідеал самостійності», що за І. Франком, здатен практично оприявнювати «ідеал повного, нічим не в'язаного і не обмежуваного <...> життя і розвою нації» [28, с.284]. Має цілковиту рацію М. Іванишин у тому, що саме публіцистика І. Франка є тим переконливим прикладом, який «пояснює характер аналітичного пошуку, верифікування власних думок із екзистенцією народу» [2, с.49]. Власне, й сам автор хрестоматійної праці «Поza межами можливого», свого роду «маніфесту націєтворення» (І. Денисюк), окреслює базовану на практичних проблемах методологію реалізації національної ідеї: «<...> всяке теоретизування, а особливо публіцистичне, має значення тільки тоді, коли являється висловом, виясненням тих інтересів, тих почувань, течій, які наклонились або наклонюються в суспільності, і без найтіснішого контакту з життям те теоретизування робиться сірою, безплідною доктриною» [28, с.279]. Саме І. Франко на основі попередніх успіхів націєтворення великою мірою забезпечив поступальний рух національної свідомості від романтичної тенденції народу до реалізації практичної програми розвитку нації. Ідеї та конкретні справи цього одержимого націєтворця дістали реальне продовження в життєдіяльності тих новітніх «каменярів», котрі прокладали (й простують) шлях до національної державності – нерідко цінною особистих інтересів та офірування власного життя. У цьому пантеоні достойників вивершуються імена таких речників української ідентичності, як Борис Грінченко, Трохим Зіньківський, Іван Огієнко, Євген Маланюк, Юрій Липа, Василь Стус та ін.

Міркуючи про кризьчасовий діалог (не тільки у заявленому публіцистичному дискурсі) І. Франка та його послідовників, гадаємо що націєвірна енергетика широкомасштабної діяльності Каменяря, пасіонарність його слова і чину, суворий методологічний критицизм, органічно поєднаний із наскрізними націєцентричними імперативами, в нових суспільно-історичних умовах продовжила й розвинула Ірина Калинець. Цей віртуальний діалог забезпечила спільність їхніх світоглядних пріоритетів, насамперед, фундаментально незмінний націєохоронний етос. Національне питання, зокрема, вивчення, освоєння і захист буття української нації (історія, мова, культура, освіта) та шляхи її модернізації, стали пріоритетними у суспільно-політичних орієнтаціях та громадській і державотворчій діяльності Ірини Калинець, для якої, як свідчить відомий дисидент, її одностудець і побратим Михайло Осадчий, «кожний крок, кожна мить, кожна життєва ситуація <...> “аж через вінця” сповнені беззастережної громадянської й особистої відповідальності за долю окремої людини й України загалом як найзначущішої цінності життя» [13, с.11]. Національні сенси буття народу посідали ключові позиції з-посеред її розмаїтих клопотів: «письменницької праці, праці освітянської, редакторської, видавничої, громадсько-політичної, бунтарсько-митингової проти всього і вся, що шкідливо падало “на рамена” України» [18, с.251].

Виразну національну інтенціональність життєтексту Ірини Калинець засвідчує її продуктивна публіцистика, що на сьогодні не в повному обсязі

зібрана й оприлюднена, відтак і не осмислена й не потрактована науковцями. Принагідні зауваги щодо заявленої у статті проблеми зустрічаємо у деяких публікаціях оглядового характеру. Як приклад, наводимо міркування М. Ільницького з його біографічного есе «Цілюща сила полинової гіркотки»: «Статті, виступи та заяви Ірини Калинець уклалися у два об'ємні томи, які, за словами скрупульозного упорядника восьмитомника Ігоря Калининця, містять не всі матеріали, багато ще не розшукано в періодиці, багато з ефіру залетіло хіба що в небесний архів. Про них можна сказати те, що вона сказала про статті свого вчителя й порадника, професора Ярослава Дашкевича, а саме, що діапазон їх «поширюється на всі ділянки державотворчого, культурного, освітнього та релігійного життя України» [4, с.240]. Т. Салига у присвяченій Ірині Калинець ювілейній публікації також оглядового характеру зауважував, що її «публіцистичні статті, тематичні огляди, есе, полемічні матеріали, інтерв'ю і таке інше “розсіпані” у багатьох періодичних виданнях. Тематика їх найрізноманітніша: культурологічна, політична, релігійно-церковна, державно-будівна, літературно-мистецька, мемуарна тощо» [19].

Окремі аспекти націософської проблематики художньої творчості та наукових праць Ірини Калинець розглядаємо в контексті традицій Івана Огієнка у спеціальній праці, в якій обґрунтовуємо інтегральний сенс декларованих обома авторами концептів націософії, характеризуємо типологію транспонування проблем національного з рівня соціально-історичного на рівень філософських рефлексій, художніх узагальнень та їх утілення в практичній діяльності [16]. Принагідні зауваги щодо типології концепції національного буття Ірини Калинець із основними постулатами Франкової програми національного самоствердження вміщено у нашій статті «Націоцентричні домінанти документалістики українських поетів-дисидентів» [15].

У методологічному плані порушена у статті проблема базується на засадах національно-екзистенціальної методології, задекларованої в сучасному українському літературознавстві П. Іванишином, а також основних положеннях філософії національної ідеї, що її, вслід за І. Франком, О. Забужко трактує як «всі форми філософської рефлексії над національною ідеєю – від академічного пуризму логіко-понятійного дискурсу через маргінальні, популяризаторські жанри есеїстики та публіцистики до художньої літератури включно, тобто всі види словесної культури, в яких національна самосвідомість ставить собі питання смисложиттєві <...> такі, що зачіпають не лише інтелект, а цілу людську істоту, отже є насущними для буття національної спільноти в усій його ціннісно сприйнятій людиною конкретності» [1, с.9].

Мета дослідження. Публіцистика Ірини Калинець, присвячена проблемам державотворення, ідеї соборності України, широкому спектру питань щодо національних традицій, мови, історії, мистецької спадщини тощо, неминуче ставить перед дослідниками завдання, котрі обертаються у площині національно-екзистенціальної інтерпретаційної методології. Метою статті передбачено аналіз публіцистичного доробку Ірини Калинець крізь призму національної ідентичності в контексті націєтвірних стратегій Івана Франка та Івана Огієнка. З-посеред основних завдань виділяємо такі: конкретизація ідейно-тематичних домінант публіцистичного доробку письменниці-дисидентки, характеристика запропонованої Іриною Калинець національно уконкретненої

програми оздоровлення нації та духовного оновлення суспільно-політичного життя України в реаліях здобутої незалежності.

Виклад основного матеріалу. За сучасних обставин боротьби з російськими окупантами за суверенність України та пошуку шляхів подальшого цивілізаційного поступу української нації в глобалізованому світі з очевидною актуальністю постає проблема національної консолідації народу як архіважливої запоруки збереження та употужнення основ державності. За таких обставин вагомим чинником націєзбереження видається звернення до особистостей, здатних не лише осягнути надбання нації в її історичному минулому та сучасних їм реаліях, але й стати духовними пророками і провідниками народу. До таких визначних постатей в історії України по праву належить письменниця-правозахисниця, багатолітня бранка комуністично-московитських політичних таборів, полум'яна патріотка, Героїня світу Ірина Калинець. Духовні виміри її життєтворчості детерміновані світоглядними пріоритетами, філософсько-естетичними уподобаннями, морально-етичними принципами, що обертаються довкола широкого спектру націоналцентричної проблематики. Свою мисленеву енергію, сенс діяльності в усі періоди життя (дов'язничний, невільничий і післязасланський) вона спрямовувала на утвердження висоти й незнищенності національного духу, явивши біографію вольової українки з ідеалами національних чеснот. Її багатий різножанровий доробок, представлений упорядкованим Ігорем Калинцем восьмикинжжям (Львів: СПОЛОМ, 2012-2015) в історико-культурному поступі українства має ту енергетичну вагу, яку до певної міри можна тлумачити як стратегічну, з огляду на візіонерство, та цілісну, реалізовану на практиці програму національного буття, що постає чіткою національною візією, в багатьох аспектах типологічно близькою до програми національного поступу І. Франка та І. Огієнка. Подібно до своїх попередників, вона плідно розвивала національну ідею в руслі перманентної традиції української літератури, що за словами О. Забужко, «стремить до перетікання в практично-політичну сферу: споконвічно-людське “хто я?”, чи, стосовно до спільноти, “хто ми?”, необхідно породжує з себе і “що я повинен робити?”» [1, с.9].

У публіцистиці Ірини Калинець розкриваються різні аспекти накресленої І. Франком у статті «З кінцем року» (1896 р.) і розвинутої згодом у низці інших праць програми послідовного й цілеспрямованого національного будівництва, що має підкреслено комплексний характер і передбачає інтегральну й усесторонню працю на благо народу. Навіть у назвах її різножанрової публіцистики (статті, виступи, інтерв'ю) закладено чітку й дієву націєцентричну позицію авторки: «Програма оздоровлення нації», «Нація – це душа кожного народу і вона цвіте неповторним квітом», «Де боротьба між українською Україною та україножерами», «Вимагаємо припинити геноцид нації», «Проблема морального відродження нації», «Боротися з найбільшим для України злом – з тими, хто нав'язав їй руйнівну й деморалізуючу кризу» та ін.

Відомо, що І. Франко вважав однією з причин національної слабості українців інертність і пасивність, а життєздатність національної ідеї вбачав завперш у націєтворчій праці, чітко декларуючи архіважливі для державницької ідеології постулати: «Щире, гаряче почуття свого людського і

національного обов'язку, щиру, гарячу готовність до праці і жертви, щоб бути тим, що цивілізована людськість називає живим національним почуттям і без чого нема нації, нема цивілізації, нема справжніх ідеалів» [25, с.696]. Ірина Калинець, солідаризуючись із Франком, ставить перед українцями чіткі завдання націєтворення. У статті «Бо славу ми вже маємо й не славу» вона вирізняє ті ключові пріоритети, на яких мала б вибудовуватись концепція державності та її практична реалізація:

- 1) духовне, моральне і фізичне здоров'я нації;
- 2) освіта;
- 3) оборона [8, с.96].

У пропонуваній нею «Програмі оздоровлення нації» (лютий, 1990 р.) підкреслено, що «майбутнє України може бути забезпечене лише за умови створення НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ. Досягнення цього можливе, насамперед, за наявності політичного та державного рівня свідомості населення України» [8, с.31].

В усіх сферах своєї діяльності послідовниця І. Франка репрезентувала національний тип мислення, засвідчуючи його практичне впровадження у реальні справи, у кінцевому підсумку явивши «громадяноцентричне» і «державоцентричне» (І. Мойсеїв) відчуття й знання України, що є підґрунтям буття і провідною ідеєю історико-культурного поступу народу-творця. «Непоборне прагнення до волі, почуття високої патріотичної відповідальності, громадсько-політичної і християнської гідності, активної життєвої позиції, безперечно, дають підстави говорити про Ірину Калинець саме в контексті плеяди видатних українок, власне, у сенсі отієї священної присяги «Я вийду сама проти бурі / І стану, – помір'яєм силу!» [відомі рядки Лесі Українки з її вірша «У чорную хмару зібралася туга моя». – Г. Р.]» [19]. Національні ідеали, психологія «невгнутої» українки, апологія духовного начала буття – ті ціннісні пріоритети, котрі в пристрасно гуманістичній естетиці Ірини Калинець набули концептуального сенсу. Вони сформували етику буття, багатоаспектно розгорнуту в її публіцистиці, в реальних вчинках, у ставленні до світу та усвідомленні себе його органічною, відповідальною частинкою. Ідейний пафос публіцистики Ірини Калинець, як, власне, і її життєтворчості назагал, пролягає у площині широкого спектру наріжної проблеми незалежності *духовної України-держави*. В інтерв'ю газеті «Поступ» (28.05.2006 р.) читаємо її пристрасне одкровення: «Коли життя добігає схилу, радше питаєш: чи хоча б якісь із твоїх ідеальних мрій здійснилися? Україна. Незалежність... Відколи себе пам'ятаю, проголошення незалежності уявлялося мені сповнене дзвонами всіх церков. І Україна – як град небесний... Бо ідеал – це віра, вона єдиний критерій і принцип» [8, с.190].

Ірина Калинець, як і Франко, у своїх публіцистичних виступах, підходила до проблем націєтворення з багатьох позицій – соціально-політичних, державницьких, культурологічних тощо. Найперше, що детермінувало національну справу обох авторів, була концепція національної ідентичності народу, що тлумачилась, насамперед, як його «самобутність та історична індивідуальність» [20, с.152]. У статті «Роздуми про Україну», намагаю-

чись «зазирнути окрайцем ока в минуле» й «намацати шорстку кору нашого древа буття», Ірина Калинець застерігає українців від «тужливого плачу» над своєю драматичною історією – однаково безсенового, на її переконання, як і всезахоплення чи надмірна глоризація боротьби за свободу. У пошуках національної ідентичності народу вона орієнтується на категоричні імперативи Франка, заперечуючи «примиряння на себе сусідського одягу», такою ж мірою шкідливого, як і «переодягання в старі шаровари» [5, с.202]. Її концепція формування модерної української нації позбавлена мавпування й міцно оперта на доглибні духовні й ментальні пріоритети народу в його ретроспективній проєкції та стратегічних візіях.

Подібно до І. Франка його послідовниця пов'язує українську ідентичність із проблемами державотворення, зокрема з потребою політичної самостійності України. На цьому аспекті націєтворення наполягав І. Франко, розглядаючи українські питання у статтях початку 1900-х років («Поза межами можливого», «Одвертий лист до галицької української молодіж», «Що таке поступ?», «Свобода і автономія») – «періоду творчого синтезу», пори кульмінаційних науково-творчих досягнень (Б. Тихолоз). У названих статтях автор подає чітке формулювання «ідеалу національної самостійності», стверджує віру в те, що «українські національні змагання з коначністю мають утлітися в самостійній соборній національній державі, що об'єднає в політичну цілість багатомільйонний український народ» [22]. Якщо йдеться про націю та національну ідентичність, – констатує услід за Франком Ірина Калинець в інтерв'ю «Християнство зобов'язує», – то тут це ««вливання» у морально-духовний, культурний тощо стан етносу, свідоме «самохрещення» в його ім'я, праця для розвитку його історії, культури, науки, політичного статусу й ін., що в наших конкретних умовах є (було) одночасно й боротьбою за національну незалежність та державу» [8, с.110]. За її переконаннями й практичною діяльністю, як свідчив С. Хмара, потужною державою Україна відбудеться лише тоді, коли «нарешті український народ стане повноправним господарем на своїй землі і буде визначати характер української держави». А збудувати її здатні «лише свідомі українці, які будуть позбавлятися від рабської психології меншовартості, які усвідомлюватимуть свою ідентичність, знатимуть свою історію, шануватимуть свою мову, культуру, традиції, коли до малоросів повертатиметься національна гідність і гордість» [9, с.319].

Смислова інтерпретація різних рівнів національного сенсу буття є наскрізною в усьому доробку Ірини Калинець, в якому рельєфно прочитується націєвірний імператив І. Франка, що став уже хрестоматійним: «Ми мусимо навчитися чути себе українцями <...> Ми повинні – всі без виймка – поперед усього пізнати ту свою Україну, всю в її етнографічних межах, у її теперішнім культурнім стані, познайомитися з її природними засобами та громадськими болячками і засвоїти собі те знання твердо, до тої міри, щоб ми боліли кожним її частковим, локальним болем і радувалися кожним хоч і як дрібним та частковим її успіхом, а головно, щоб ми розуміли всі прояви її життя, щоб почували себе справді, практично частиною його» [27, с.405]. Ірина Калинець у дусі І. Франка формулює ідеал державно-політичної самостійності України, узалежнений від високого рівня національної свідомості народу: «Особиста незалежність без не-

залежності нації неможлива. Визнаймо, ми надто мало доклали зусиль, щоб Україна була високодуховною, моральною і гордою за свої здобутки, за свою героїчну історію, за свій потенціал перед світом і Богом [8, с.220]. В інтерв'ю «Йде боротьба: між українською Україною та україножерами» (23-30.08.2007 р.), спираючись на націєцентричний досвід Т. Шевченка та В. Липинського, вона окреслює помилки українців і наголошує на потребі їх об'єктивного осмислення в теперішньому часі державобудування: «<...> невміння реально зважити свої можливості та небажання пошанувати минулі здобутки, і винести уроки з помилок <...> Як наслідок – нерозуміння, що незалежність це запорука самовираження всіх і кожного зокрема. Самовираження в культурі, науці, традиціях» [8, с.216]. Із багатьох публіцистичних виступів постає особистість, котра оцінює близьке й далеке минуле України як уроки для сучасності та прийдешнього. Особлива роль тут належить її численним інтерв'ю, бо саме з таких матеріалів, як справедливо зауважує О. Рарицький, «вигранюються найрізноманітніші аспекти буття і творчої діяльності представників руху опору» [17, с.111], для яких проблеми буття нації ототожнювались із сенсом життя. Сказане засвідчує завершальний акцент другої розмови Ірини Калинець із Юрієм Зайцевим (23.06.1998 р.): «Я думаю, що все йде, як має йти. Навіть незважаючи на всі трагедії сьогодення. Просто треба відверто говорити і про свої помилки, і про помилки своїх близьких <...> щоби ті, хто прийде після нас, їх не повторювали» [7, с.186]. Розробляючи філософію і практику державно-політичної самостійності, І. Франко акцентував увагу на проблемі національної асиміляції української нації. З великого обсягу накреслених ним справ і реальних дій він виокремлював нагальну потребу усунення зі шляху до державності «страшної амальгами русифікації», метафорично означеної ним як «сухий пень» (назва статті). В унісон із І. Франком Ірина Калинець справою історичної ваги в процесі набуття Україною своєї суверенності вважала відмежування від російської суспільності як загрози політичній і духовній суверенності нації.

Питання національної ідентичності, а в цьому контексті – проблема національної асиміляції – в історії української філософсько-політичної думки та літературно-мистецької традиції пов'язана безпосередньо з інтегральною для нації силою українського слова, з пріоритетною і визначальною націєтворною в суспільному поступі функцією мови. До цього спонукали конкретні історичні реалії, зокрема, багатостолітній бездержавний шлях функціонування української мови в ролі самої держави і нації. Тож закономірно, що впродовж драматичної історії України мовне питання було водночас і питанням суверенності держави, проблемою національної самоідентифікації народу. Й у цьому процесі місійна роль відводилась видатним мислителям, пасіонаріям національної ідеї. Одним із перших в аналітичному історичному розрізі розкрив важливість націєтворної та репрезентативної функції мови як сили, здатної «двигати з упадку» націю, став І. Франко. Саме він у підавстрійській Україні категорично й однозначно поставив у пряму залежність питання мови та національної ідентичності. Ідею мовно-суспільного детермінізму він розгорнув у багатьох працях. Так, у статті «Літературна мова і діалекти» І. Франко писав, що «літературна мова, мова школи, церкви, уряду і письменства робиться справді репрезентаткою національної єдності» [26, с.207].

Незалежно один від одного засадничу спільність у трактуванні мови як націєтворчої сили, а не просто засобу комунікації, заявив І. Огієнко. Йому вдалось, за словами М. Тимошика, піднести надважливу для українства проблему рідної мови до рівня філософського узагальнення, як «душі» народу, «живої основи його буття, головного підмурівку нації» [21]. У відомій праці «Наука про рідномовні обов'язки» І. Огієнко писав: «Рідна мова – то найголовніший наріжний камінь існування народу, як окремої нації: без окремої мови нема самостійного народу» [12, с.37]. При цьому він застерігав від нівеляції мовних питань у національному поступі, категорично стверджуючи, що «смерть мови – то смерть і нації» [12, с.132]. В націософській концепції митрополита особливий статус відводився саме мові як «сутності національної свідомості», міцного й надійного опертя «захисності нації від культурної та етнічної асиміляції» [11].

Особливої гостроти набуло питання національної самоідентифікації народу в підрадянській Україні, коли офіційно запроваджена тоталітарною владою русифікація фактично витіснила українську мову з функціонального поля, а мовне питання на довгі роки стало спекулятивною політичною проблемою. У подоланні панівної в проросійській ідеології ідеї меншовартості української мови як структурно недосконалої і незатребуваної важливу роль відіграла національна еліта, зокрема, покоління інкодумців (Л. Лук'яненко, І. Світличний, В. Стус, В. Чорновіл та ін.). В пору «українського безчасся» (І. Дзюба) застійних 1970-80-х рр. вони офірували особисту свободу й життя в боротьбі за правомірність буття української нації (самостійної держави, власної мови, культури, освіти). В інтерв'ю «До зими нема повороту», видрукованому на сторінках львівської самвидавської газети «Поступ» (1989, № 16), Ірина Калинець свідчила, що до дисидентського руху зараховували «порушені проблеми охорони рідної мови та боротьби з засиллям русифікації» [8, с.15].

Вихована у традиціях національно-демократичних поглядів на суспільне призначення рідної мови, релігії й культури, Ірина Калинець, яка належала до цього вільнолюбного українськоцентричного покоління, вважала свою участь у національно-визвольному русі святим обов'язком і внутрішньою потребою власного духовного розвитку, сенсом життєдіяльності. У націєвірних питаннях, зокрема, у питаннях державотвірної функції мови, вона засвідчила будівничу силу традиції – і як авторка багатьох публіцистичних виступів, і як активна діячка на теренах практичної реалізації українськоцентричних ідей своїх попередників-однодумців. Своєю кипучою діяльністю в царині націєтворення Ірина Калинець утвердила істину, що в бутті українців віддавна «на певному історичному зрізі ототожнюється поняття *мови-нації-держави*. Звідси й російські заборони як страх перед українським національно-державним сепаратизмом» [21, с.91]. Для неї, істинної патріотки, особливо важило питання удержавлення й повноприсутності в усіх сферах життя української мови як ключового коду національно-духовної ідентичності народу. Відтак результативною була її боротьба як голови підкомісії з питань освіти й науки Верховної Ради України проти повсюдної русифікації, а систематичні й аргументовані публічні виступи спрямовувались супроти тотального зросійщення українського простору. Віддаючи немало сил справі реформування системи освіти в Україні, вона

зосереджувала акценти на потребі закриття російських шкіл, наголошуючи, що їх спонсорує ворожа нам держава – росія.

Питання удержавлення української мови, її націєвірної функції стрижнево проходить крізь увесь публіцистичний доробок Ірини Калинець, в якому відлунює Франкова теза про те, що національна ідея важлива, але без націєтворчої праці вона безплідна. Бо ж українськість, як підкреслюється в одній із статей дисидентки, це «духовність і висока моральна відповідальність <...> Советська ж окупація вичистила зі своєї жандармерії, все, що бодай би натякало на українськість» [6, с.177]. Питання українськомовності після утвердження незалежності, за переконанням Ірини Калинець, мало б було постати в числі першорядних. Так, у згадуваній вище «Програмі оздоровлення нації» вона, як кандидатка в депутати Верховної Ради України, надзавданням у справі державотворення ставила питання мови, відзначала нагальну потребу «над знанням української мови поставити національну свідомість», окреслила низку практичних заходів щодо входження російськомовного населення України «у творчий процес національного оздоровлення» [8, с.33].

Продовжуючи й розвиваючи в нових суспільно-історичних умовах націєвірні традиції І. Франка та І. Огієнка, Ірина Калинець у своїх публіцистичних виступах утверджувала ідею функціонування мови в житті суспільства як духовної основи державної самостійності на національній незалежності народу. В означеному аспекті звертають на себе увагу її відкриті листи, спрямовані проти офіційних державних функціонерів, котрі не просто применшували роль української мови як основи духовності нації, але й свідомо й брутально її заперечували. В цьому контексті варто навести ініційований нею «Відкритий лист до громадськості України» (14.02.2008 р.). Тут йшлося про вимогу до ВАКУ України позбавити Дмитра Табачника титулу доктора історичних наук через фальсифікацію ним національної історії і зневаги до української мови, яку він називав «ущербною», а її носіїв – «суржикоговорящим сельским населением». Подібна позиція кваліфікувалась авторами відкритого листа (Ірина Калинець, Ярослав Дашкевич, Маркіян Івацшин) як «плювок в обличчя не лише усім вченим, не лише Україні, а й усій світовій культурі та науці» [7, с.345]. У цьому листі, як і в багатьох інших публічних виступах, фундаментально незмінним був націєохоронний етос, опертий на глибинні духовні та ментальні основи національного буття. Як відомо, в концепції І. Франка націєософія постає «передусім школою свободи» [22]. У статті «Етнод про свободу» цю важливу для дисидентської світоглядної концепції та етики категорію потрактовано як «свободу табуйованої мови», як «зливу рідних слів, пісень» [6, с.195-199].

В аналітиці мовних питань, порушених Іриною Калинець, виокремлюється ще один, доволі важливий аспект, що його «оголила» нинішня війна з російською агресією. Йдеться про засилля в українському просторі «русского міра», а в цьому контексті порушена ще І. Франком проблема мовно-національного відступництва як підвалини відсутності сильної нації та держави. У статті «Двоязичність і дволичність» (1905) він порушив актуальне для сьогодення питання про перехід на мову колонізатора як моральне виродження нації, а примітивне виправдання послуговуватися мовою окупанта назвав «шиночком дуже нечистих інтересів» і «вербун-

ком на службу темним силам» [24]. Ірина Калинець в есеї «Не поспаймо голови попелом через ницість світського вибору» називає пропагандистів меншовартості українства «відвічними зайдами», «паразитами на тілі України» [8, с.273]. Місію подолання означеного релікту імперського мислення, услід за І. Франком, вона відводить національній інтелігенції. Відомо, що на неї покладав неабиякі сподівання щодо формування української нації автор «Одвертого листа до галицької української молодезі»: «Перед українською інтелігенцією величезна дійова задача – витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного й політичного життя» [27, с.404]. Слідуючи настановам І. Франка, Ірина Калинець ставить подібні завдання перед українською інтелігенцією, насамперед, творчою. Яскравою ілюстрацією щодо сказаного може бути її відкритий лист до Олесея Гончара (липень, 1987 р.): «Якщо ми сьогодні говоримо, що Маркіян Шашкевич і вся Руська Трійця були будителями національного самоусвідомлення, то маємо на увазі насамперед те, що в умовах дискримінації й асиміляції ці діячі сміливо і безкомпромісно взяли за питання мови та культури рідного народу, не чекаючи ні дозволу владних світу цього, ні нових демократичних часів, не питаючи також, що їх чекатиме за цю безкомпромісність» [5, с.39]. Варто зауважити, що у своїй публіцистичній діяльності послідовниця І. Франка часто зверталась до жанру відкритого листа, зберігаючи гострий полемічний пафос пристрасного слова свого попередника-учителя. В такий спосіб вона оприявнювала потребу свідомого ставлення мовців до своєї мови, висловлювала негативне ставлення до поширеного і ганебного явища мовно-національного відступництва.

Ірина Калинець, будучи високодуховною націєнтричною особистістю, «явила рідкісне подвижництво і стоїцизм у відстоюванні права свого народу мати власну державу, мову й культуру, дихати своїм повітрям, будувати свою оселю, робити свій вибір – без озирання на “старшого брата”» [10]. Про це свідчить вагомий корпус статей, присвячених знаковим постатям історії української культури: композитору світового засягу Василю Барвінському, талановитій художниці-дисидентці Стефанії Шабатурі, незламному поетові-побратиму Василеві Стусу та ін. (Це тема окремого спеціального дослідження). «Народ, що не розуміє сили й значення рідної мови й не працює для збільшення культури її, не скоро стане свідомою нацією й не стоїть на дорозі до державности», – писав свого часу І. Огієнко [12, с.37]. Плідна діяльність Ірини Калинець у царині збереження й употужнення мови і культури українського народу потвердила справедливність Огієнкових аргументів. І невтомна праця на цих теренах полягає в тому, щоби «з’єднати в одно животворчий, цілющий струмінь нашого буття», – висновкувала у передньому слові до збірника пісень Романа Новосада Ірина Калинець [5, с.201], засвідчуючи буттєво-історичне розуміння завдань націєтворення, насущних і в драматичному сьогодні.

Висновки. Зазначаємо, що в усі періоди свого життя, творчості та громадської діяльності Ірина Калинець, подібно до І. Франка та І. Огієнка, заявляла про прямиий чи опосередковий вихід на пріоритети національної проблематики, широкий спектр якої обертається довкола стрижневої квінтесенції «національна ідентичність» українського народу. Задекларована публі-

цистикою дисидентки концепція націєтворення не зводилась до декларативного патріотизму. Ця прагматична програма, спрямована на систему реальних заходів у царині державотворення, знайшла текстову кристалізацію в багатожанровій публіцистиці, що в кожному випадку утворює інтегральну силу національної ідеї в широкому тематичному спектрі. У пропонованій статті лише пунктирно окреслено абрис заявленої проблематики, котра вимагає не однієї спеціальної розвідки. Тут представлено переважно її інформативний потенціал, який потребує його детального аналітичного осмислення. Подальшого фахового дослідження вимагають і формальні аспекти публіцистичного доробку Ірини Калинець, з'ясування його політичної прозорливості й актуальності для державотворчого сьогодення.

Список використаних джерел і літератури:

1. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період. Київ: Основи, 1993. 126 с.
2. Іванишин М. Українська ідентичність у тлумаченні Івана Франка. *Слово і Час*. 2009. № 2. С. 46-52.
3. Іванишин П. Іван Франко і національне буття: герменевтичні акценти: монографія. Дрогобич: Посвіт, 2016. 172 с.
4. Ільницький М. Цілюща сила полинної гіркоти. *Українське літературознавство*. 2016. Вип. 81. С. 236-240.
5. Калинець І. Збір. творів: у 8-ми т. / упор. І.М. Калинець. Львів: СПОЛОМ, 2013. Т. 7. Кн. 1: Без заборона: статті, заяви, виступи. 528 с.
6. Калинець І. Збір. творів: у 8-ми т. / упор. І.М. Калинець. Львів: СПОЛОМ, 2013. Т. 7. Кн. 2: Без заборона: статті, заяви, виступи. 530 с.
7. Калинець І. Збір. творів: у 8-ми т. / упор. І.М. Калинець. Львів: СПОЛОМ, 2013. Т. 8. Кн. 1: Попід Золоті ворота: док-ти та біограф. мат-ли. 384 с.
8. Калинець І. Збір. творів: у 8-ми т. / упор. І.М. Калинець. Львів: СПОЛОМ, 2014. Т. 8. Кн. 2: Попід Золоті ворота: інтерв'ю 1987-2012 рр. 296 с.
9. Калинець І. Збір. творів: у 8-ми т. Львів: СПОЛОМ, 2015. Том додатковий: Метелики над могилою: листи, спогади, неопубліковані твори у попередніх томах. 514 с.
10. Конончук Т. Вручено премію імені Ірини Калинець. *Літературна Україна*. 2015. 02 квітня.
11. Недзельський К. Історіософія релігії Івана Огієнка (Митрополита Іларіона). URL: <http://www.disslib.org/istoriosofia-relihiyi-ivana-ohiyenka.html>. Дата звернення: 12.11.2022.
12. Огієнко І. (митрополит Іларіон). Рідна мова / упоряд., авт. передмови та коментарів М.С. Тимошик. Київ: Наша культура і наука, 2010. 436 с.
13. Осадчий М. Передмова. *Калинець І. Шлюб із полином: поезія*. Львів: СПОЛОМ, 2012. Т. 1. С. 7-11.
14. Проблеми ідентичностей у сучасній українській літературі: виміри «Коронації слова»: монографія. Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2018. 224 с.
15. Райбедюк Г. Націєцентричні домінуючі документалістики українських поетів-дисидентів. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Серія: Філологічні науки. 2020. Вип. 47. С. 71-80.
16. Райбедюк Г. Націєсофські ідеї Івана Огієнка в науково-художньому дискурсі Ірини Калинець. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник*. Серія філологічна / [редкол.: Людмила Марчук (голов. ред.), Олег Рарицький

2. Інтерпретація ідей Івана Огієнка як письменника, літературознавця, публіциста

- (відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. Вип. XV. С. 230-237.
17. Рарицький О. Паригтури тексту і духу (Художньо-документальна проза українських шістдесятиників). Київ: Смолоскип, 2016. 488 с.
 18. Салига Т. Шлюб із полиномом (Слово у 75-ту річницю від дня народження Ірини Калинець). *Українське літературознавство*. 2016. Вип. 81. С. 250-253.
 19. Салига Т. «Щоб не назвав нас ніхто пришельцями на рідній землі...». *День*. 2010. 08 грудня.
 20. Сміт Е. Національна ідентичність / пер. з англ П. Тарашука. Київ: Основи, 1994. 224 с.
 21. Тимошик М. Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. URL: <http://national.org.ua/library/ohijenko.html>. Дата звернення: 01.12.2022.
 22. Тихолоз Б. Націософія Івана Франка як «школа політичного думання». URL: <https://frankolive.wordpress.com/2017/08/26/націософія-івана-франка-як-школа-пол.> Дата звернення: 30.11.2022.
 23. Фаріон І. Націєтвірна функція мови в рецепції І. Франка та І. Пулюя. *Іван Франко у творенні української національної ідентичності: збірник наукових праць*. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М.; Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, ППіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2016. С. 87-95.
 24. Франко І. Двозначність і дволичність. URL: <https://xp4stm90bvzr.frontroute.org/s116/9/1/1/0/69110.pdf>. Дата звернення: 30.10.2022.
 25. Франко І. Додаткові томи до зібрання творів у 50-и томах. Київ: Наукова думка, 2010. Т. 54. С. 693-711.
 26. Франко І. Літературна мова і діалекти. *Зібр. творів: у 50 т*. Київ, 1986. Т. 37. С. 205-210.
 27. Франко І. Одвертий лист до галицької української молодезі. *Зібр. творів: у 50-ти т*. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 45. С. 401-409.
 28. Франко І. Поза межами можливого. *Зібр. творів: у 50-ти т*. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 45. С. 276-285.

References:

1. Zabuzhko, O. (1993). *Filosofia ukrainskoi idei ta yevropeyskyi kontekst: frankivskyi period* [Philosophy of Ukrainian idea and European context: the Frankish period]. Kyiv: Osnovy. 126 s. [in Ukrainian].
2. Ivanyshyn, M. (2009). *Ukrainska identychnist u tlumachenni Ivana Franka* [Ukrainian identity in the interpretation of Ivan Franko]. *Slovo i Chas*. № 2. S. 46-52 [in Ukrainian].
3. Ivanyshyn, P. (2016). *Ivan Franko i natsionalne buttia: hermenevtychni aktsenty* [Ivan Franko and national existence: hermeneutic accents]: monohrafiia. Drohobych: Posvit. 172 s. [in Ukrainian].
4. Ilnytskyi, M.M. (2016). *Tsiliiushcha syla polynovoi hirkoty* [Healing power of wormwood bitterness]. *Ukrainske literaturoznavstvo*. Vyp. 81. S. 236-240. [in Ukrainian].
5. Kalynets, I. (2013). *Zibrannia tvoriv* [Complete works]: u 8-my t. Lviv: SPOLOM. T. 7. Kn. 1: Bez zaborola: statti, zaiavy, vystupy. 528 s. [in Ukrainian].
6. Kalynets, I. (2013). *Zibr. tvoriv* [Complete works]: u 8-my t. / upor. I.M. Kalynets. Lviv: SPOLOM. T. 7. Kn. 2: Bez zaborola: statti, zaiavy, vystupy. 530 s. [in Ukrainian].
7. Kalynets, I. (2013). *Zibr. tvoriv* [Complete works]: u 8-my t. / upor. I.M. Kalynets. Lviv: SPOLOM. T. 8. Kn. 1: Popid Zoloti vorota: dok-ty ta biohraf. mat-ly. 384 s. [in Ukrainian].

8. Kalynets, I. (2014). Zibrannia tvoriv [Complete works]: u 8-my t. Lviv: SPOLOM. T. 8. Kn. 2: Popid Zoloti Vorota: interv'yu 1987-2012 rr. 296 s. [in Ukrainian].
9. Kalynets, I. (2015). Zibr. tvoriv [Complete works]: u 8-my t. Lviv: SPOLOM. Tom dodatkovyi: Metelyky nad mohyloi: lysty, spohady, neopublikovani tvory u poperednikh tomakh. 514 s. [in Ukrainian].
10. Kononchuk, T. (2015). Vrucheno premiui imeni Iryny Kalynets [Awarded the Irina Kalinets Prize]. *Literaturna Ukraina*. 02 kvitnia [in Ukrainian].
11. Nedzelskyi, K. Istoriosofia religii Ivana Ohiiienka (Mytropolyta Ilariona) [Historiosophy of religion by Ivan Ohienko (Metropolitan Hilarion)]. URL: <http://www.disslib.org/istoriosofia-relihiyi-ivana-ohiyenka.html>. Data zvernennia: 12. 11. 2022 [in Ukrainian].
12. Ohienko, I. (mytropolyt Ilarion). (2010). Ridna mova [Native language] / uporiad., avt. peredmovy ta komentariv M.S. Tymoshyk. Kyiv: Nasha kultura i nauka. 436 s. [in Ukrainian].
13. Osadchyi, M.H. (2012). Peredmova [Foreword]. *Kalynets I.O. Shliub iz polynom: poeziiia*. Lviv: SPOLOM. T. 1. S. 7-11. [in Ukrainian].
14. Problemy identychnosti u suchasni ukrainskii literature [Problems of identities in modern Ukrainian literature]: vymiry «Koronatsii slova»: monohrafiia. Chernivtsi: Vydavnychiy dim «Bukrek», 2018. 224 s. [in Ukrainian].
15. Raibediuk, H. (2020). Natsiisentrychni dominanty dokumentalistyky ukrainskykh poetiv-dysydentiv [National-centric dominants of the documentary of Ukrainian dissident poets]. *Naukovyi visnyk Izmalskoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu*. Seriiia: Filolohichni nauky. Vyp. 47. S. 71-80. [in Ukrainian].
16. Raibediuk, H. (2018). Natsiosofski idei Ivana Ohiiienka v naukovu-khudozhnomu dyskursi Iryny Kalynets [National Philosophical Ideas of Ivan Ohienko in Iryna Kalynets' Scientific and Artistic Discourse]. *Ivan Ohiiienko i suchasna nauka ta osvita : naukovyi zbirnyk. Seriiia filolohichna* / [redkol.: Liudmyla Marchuk (holov. red.), Oleh Rarytskyi (vidp. red.) ta in.]. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohiiienka. Vyp. XV. S. 230-237 [in Ukrainian].
17. Rarytskyi, O. (2016). Partytury tekstu i dukhu (Khudozho-dokumentalna proza ukrainskykh shistdesiatnykiv) [Scores of text and spirit (Art and documentary prose Ukrainian sixties)]: monohrafiia. Kyiv: Smoloskyp. 488 s. [in Ukrainian].
18. Salyha, T. (2016). Shliub iz polynom (Slovo u 75-tu richnytsiu vid dnia narodzhennia Iryny Kalynets) [Marriage with wormwood (Speech on the 75th anniversary of Iryna Kalynets's birth)]. *Ukrainske literaturoznavstvo*. Vyp. 81. S. 250-253. [in Ukrainian].
19. Salyha, T. (2010). «Shchob ne nazvav nas nikhto prysheltsiamy na ridnii zemli...» [«So that no one calls us aliens in our native land»] *Den*. 08 hrudnia [in Ukrainian].
20. Smit, E. (1994). Natsionalna identychnist [National identity] / per. z anhl P. Tarashchuka. Kyiv: Osnovy. 224 s. [in Ukrainian].
21. Tymoshyk, M. Mytropolyt Ilarion (Ivan Ohiiienko) i ukrainske vidrodzhennia [Metropolitan Hilarion (Ivan Ohienko) and Ukrainian revival]. URL: <http://national.org.ua/library/ohijenko.html>. Data zvernennia: 01. 12. 2022 [in Ukrainian].
22. Tykholoz, B. Natsiosofia Ivana Franka yak «shkola politychnoho dumannia» [Ivan Franko's national philosophy as a «school of political thought»]. URL: <https://frankolive.wordpress.com/2017/08/26/націософія-івана-франка-як-школа-пол/>. Data zvernennia: 30. 11. 2022 [in Ukrainian].

23. Farion, I. (2016). Natsiietvirna funktsiia movy v retseptsii I. Franka ta I. Puliuiia [The nation-building function of language in the reception of I. Franko and I. Puliuii]. *Ivan Franko u tvorenni ukrainskoi natsionalnoi identychnosti: zbirnyk naukovykh prats*. Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M.M.; Kyiv: NPU im. M.P. Drahomanova, IPIEND im. I.F. Kurasa. S. 87-95 [in Ukrainian].
24. Franko, I. Dvoiazychnist i dvolychnist [Bilingualism and duplicity]. URL: <https://xp4stm90bvzr.frontroute.org/s11/6/9/1/1/0/69110.pdf>. Data zvernennia: 30.10.2022 [in Ukrainian].
25. Franko, I. (2010). Dodatkovy tomy do zibrannia tvoriv u 50-y tomakh [Additional volumes to the collection of works in 50 volumes]. Kyiv: Naukova dumka. T. 54. S. 693-711 [in Ukrainian].
26. Franko, I. (1986). Literaturna mova i dialekty [Literary language and dialects]. *Zibr. tvoriv: u 50 t.* Kyiv. T. 37. S. 205-210. [in Ukrainian].
27. Franko, I. (1986). Odvertiy lyst do halytskoi ukrainskoi molodezhi [A frank letter to Galician Ukrainian youth]. *Zibr. tvoriv: u 50-ty t.* Kyiv: Naukova dumka. T. 45. S. 401-409 [in Ukrainian].
28. Franko, I. (1986). Poza mezhamy mozhyvoho [Beyond the limits of possible]. *Zibr. tvoriv: u 50-ty t.* Kyiv: Naukova dumka. T. 45. S. 276-285 [in Ukrainian].

Halyna Raibedyuk

NATION-BUILDING DISCOURSE IN JOURNALISM OF IRYNA KALYNETS: THE PERMANENCE OF TRADITION

The article makes an approach to understanding Iryna Kalynets' journalism as an organic sphere of revealing her socio-political, intellectual and creative energy. The body of significant texts (articles, speeches, interviews) of the dissident writer involved in the interpretation is analysed through the prism of nation-building issues and its projection in the present. The crystallization of the presented national identity theory and author's ideological position is considered in the nation-building strategies context of the prominent thinkers-predecessors of Ivan Franko and Ivan Ohienko. The quintessence of his work is manifested in the following ideological and thematic dominants: Ukraine's sovereignty priority, national existence completeness, nation-building and state-building functions of language and culture, intelligentsia role in people's spiritual progress. The imperative warning against national assimilation by Russian chauvinism in its most diverse manifestations claims a special status in journalism of Iryna Kalynets. The author's proposed program principles of the struggle for national-state self-determination of Ukrainian people, nationally specific program of improving the nation and spiritual renewal of socio-political life of Ukraine in gained independence realities draw attention. Ideological constructions and reasoned expositions of nation-building issues in her journalism function in the permanent tradition direction of political satire (expressive tendency, polemical sharpness, rich informative resource, variety of stylistic language means, emphasized pathos, bright expressive imagery). The article notes the emotional and revelatory pathos, patriotic fervour, political foresight and relevance for today of Iryna Kalynets's journalistic work, substantiates the need for its further professional analytical understanding.

Key words: journalistic text, article, national identity, nation-building strategy, imperative, intentionality, language, culture, statehood.

Отримано: 25.10.2022 р.